כל יומא הוה דבר רב יהודה בי עשרה ויתבי בדוכתיה לאחר שבעה ימים איתחזי ליה בחילמיה דרב יהודה ואמר ליה [א]תנוח דעתך שהנחת את דעתי א"ר אבהו [א]כל שאומרים בפני המת יודע עד שיסתם הגולל פליגי בה רבי חייא ור"ש ברבי חד אמר עד שיסתם הגולל וחד אמר עד שיתעכל הבשר מאן דאמר עד שיתעכל הבשר דכתיב [1]אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל מאן דאמר עד שיסתם הגולל דכתיב [2]וישוב העפר על הארץ כשהיה וגו' ת"ר [2]והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה תנה לו כמו שנתנה לך בטהרה אף אתה בטהרה משל למלך ב"ו שחלק בגדי מלכות לעבדיו פקחין שבהן קיפלום והניחום בקופסא טפשים שבהן הלכו ועשו בהן מלאכה לימים ביקש המלך את כליו פקחין שבהן החזירום לו כשהן מגוהצין טפשין שבהן החזירום לו כשהן מלוכלכין שמח המלך לקראת פקחין וכעס לקראת טפשין על פקחין אמר ינתנו כלי לאוצר והם ילכו לבתיהם לשלום ועל טפשין אמר כלי ינתנו לכובס והן יתחבשו בבית האסורים אף הקב"ה על גופן של צדיקים אומר [3]יבא שלום ינוחו על משכבותם ועל נשמתן הוא אומר [4]והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים[ב] על גופן של רשעים הוא אומר° [5]אין שלום אמר ה' לרשעים ועל נשמתן הוא אומר [4]ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע תניא ר' אליעזר אומר נשמתן של צדיקים גנוזות תחת כסא הכבוד שנאמר והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים ושל רשעים [ג]זוממות והולכות [ד][ומלאך אחד עומד בסוף העולם ומלאך אחר עומד בסוף העולם ומקלעין נשמתן זה לזה] שנא' ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע א"ל רבה לר"נ של בינונים מאי א"ל [ה]איכא (א) שכיבנא לא אמרי לכו האי מילתא הכי אמר שמואל אלו ואלו לדומה נמסרין הללו יש להן מנוח הללו אין להן מנוח אמר (ליה) רב מרי עתידים צדיקים דהוו עפרא דכתיב [2]וישוב העפר על הארץ כשהיה הנהו קפולאי דהוו קפלי בארעא דרב נחמן [ו]נחר בהו רב אחאי בר יאשיה אתו ואמרו ליה לרב נחמן נחר בן גברא אתא ואמר ליה מאן ניהו מר אמר ליה אנא אחאי בר יאשיה א"ל ולאו אמר רב מרי עתידי צדיקי דהוו עפרא א"ל ומני מרי דלא ידענא ליה א"ל והא קרא כתיב וישוב העפר על הארץ כשהיה אמר ליה דאקרייך קהלת לא אקרייך משלי דכתיב [6]ורקב עצמות קנאה °כל מי שיש לו קנאה בלבו עצמותיו מרקיבים כל שאין לו קנאה בלבו אין עצמותיו מרקיבים גששיה חזייה דאית ביה מששא אמר ליה ליקום מר לגוויה דביתא אמר ליה גלית אדעתך דאפילו נביאי לא קרית דכתיב [7]וידעתם כי אני ה' בפתחי [ז]את קברותיכם א"ל והכתיב [8]כי עפר אתה ואל עפר תשוב א"ל ההוא שעה אחת קודם תחיית המתים א"ל ההוא צדוקי לר' אבהו אמריתו נשמתן של צדיקים גנוזות תחת כסא הכבוד אובא טמיא היכא אסקיה לשמואל [ח]בנגידא א"ל התם בתוך שנים עשר חדש הוה דתניא כל י"ב חדש גופו קיים ונשמתו עולה ויורדת לאחר י"ב חדש הגוף בטל

ונשמתו

כל יומא. ז' ימי אבילות: **גולל.** הוא כיסוי שנותנים על ארונו: **ונפשו עליו תאבל.** כל זמן שיש לו בשר יש לו לנפש צד חיות להבין: **וישוב העפר.** גופו קרוי עפר ומשוב אל הארץ כשהיה מיד והרוח תשוב שאין בו רוח עוד: **אשר נתנה.** קרא יתירא הוא לידרש הוי זהיר שתשיבנה אליו כמה שנתנה לך נקייה בלי עון: **כלי ינתנו לאוצר.** להצניען אף זו תינתן תחת כסא הכבוד: **לכובס.** ללבנן. אף זו לגיהנם לצורפה שם: **בבית האסורים.** במסך כלא אורה ושלוה: **כף הקלע.** רחב הרצועה שנותן האבן לתוכה לקלע עשויה כעין כף: **בצרור החיים וגו'.** את ה' אלהיך עמו בכסאו: **זוממות.** כמו בזוממא דפרזלא (לעיל דף נג:). חבושות בבית הסוהר: **אלו ואלו.** רשעים ובינונים: **לדומה.** מלאך הממונה על הרוחות: **דהוו עפרא.** אפילו צדיקים נרקבים ונעשים אפר[ט]: **קפולאי.** חופרים: **נחר בהו** (ב) **רבי אחאי.** שהיה נקבר שם: **דלא ידענא ליה.** ולא חש לדבריו: **מי שיש לו קנאה.** ותחרות על חברו: **עצמותיו מרקיבים.** ועליו נאמר וישוב אל העפר: **ליקום מר לגוויה** (ג). **יבא אדוני לבית: בפתחי.** בהעלותי. עד שיעלנו הקדוש ברוך הוא מקברותינו אין לנו רשות לעלות: **והא כתיב ואל עפר תשוב.** והאי ליכא למימר ברשעים לחודייהו דכל קללותיו של אדה"ר כל דורותיו שוין בהן: **אובא טמיא.** בעל אוב שמשתמש בעצמות. טמיא בלשון ארמי עצמות וכן פירש רב האי בפירושו של טהרות[י] בית שהוא מלא טמיא מלא עצמות[כ]: **בנגידא.** כן קורין למכשפות של אוב בלשון ארמי:

אם

עד שיסתם הגולל. בכל מקום מפרש רש"י דגולל הוא כיסוי ארונו של מת ודופק דף שנתון מצידו ונקרא דופק על שם שהמת דופק שם כמו מתיכה גופה תיהוי סימן אי דאדפקא אי דאטמא בפרק אלו מציאות (ב"מ דף כג:) שנקרא דופק לפי שהנשימה דופקת ואין נראה לר"ת מדאמר בברכות פרק מי שמתו (דף יט: ושם) מדלגים היינו ע"ג ארונות לקראת מלכי אומות העולם ואי ארון היינו גולל ודופק היאך היו מדלגין עליו והלא גולל ודופק מטמאין באהל כדאמר בחולין בפרק העור והרוטב (דף קכו:) גולל ודופק מטמא במגע ובאהל ואינו מטמא במשא ועוד דאמר בעירובין (דף טו:) כל דבר שיש בו רוח חיים אין עושין אותו לא גולל לקבר ולא דופן לסוכה ולא לחי למבוי ואי כפי' הקונט' וכי דרך לעשות כיסוי ארון מבעלי חיים ועוד בפרק בהמה המקשה (חולין עב.) מרבינן (ד) דופק למטמא מדכתיב על פני השדה ולפי' הקונטרס הוא מונח בקרקע דהיינו ארון ולא על פני השדה ועוד דתנן במס' אהלות בפ"ב (משנה ד) דופק דופקים טהור ואי כפירוש הקונטרס וכי דרך להניח שני קרשים מימין המת ופירש ר"ת דגולל היינו אבן גדולה שעל ארונו של מת שקורין מצבה וגוללין אותה שם הקרובי' לסימן ולשון גולל נופל באבן כדכתיב (בראשית כט) וגללו את האבן וגולל אבן אליו תשוב (משלי כו) ודופק הם שתי אבני' שנותנין (ה) אחת לראשו ואחת לרגליו לציון ופעמים שעדיין האבן אינה מוכנת לשום שם נותנין שם בהמה או שום דבר לסימן עד שימצאו אבן והיינו דתנן בעירובין (דף טו.) דבר שיש בו רוח חיים אין עושין כו' ובההיא דמדלגין היינו ע"ג ארונות שלא היה שם לא גולל ולא דופק ומחמת המת לא היינו מיטמאים כדמפרש התם שהיה ברוב ארונות (ו) חלל טפח ומרבי נמי שפיר גולל ודופק מעל פני השדה והא דקאמר דופק דופקים פעמים שמניחים הגולל ע"ג שתי אבנים ועוד מניחין לראש הגולל אבן אחת ולסופו אבן אחרת ולא תקשה לר' יהושע דאמר בפרק קמא דכתובות (דף ד: ושם) מאימתי חל אבילות משיסתם הגולל במקום שאין גולל מתי חל די"ל מכי אהדרי אפייהו מקברא כדאמר במו"ק (ד' כב.) בהנהו דלא אזלי בתר שכבא מנו מכי אהדרי אפייהו ויש דוחין ראיה של ר"ת דמאי דמייתי ראיה מדמדלגין היינו אף על פי שהגולל מטמא באהל מ"מ יכולין היינו לדלג ולטמא עצמנו בגולל דהא תניא[ל] כל טומאה שאין הנזיר מגלח עליה אין כהן מוזהר עליו וגולל ודופק אין הנזיר מגלח עלייהו כדתנן במסכת נזיר פרק כ"ג (דף נד.) ואמר ר"ת דמשבשתא היא דמסכת שמחות דהא הש"ס ערוך דרביעית דם אין הנזיר מגלח עליו כדתנן התם בנזיר [מ]וכהן מוזהר ואם הברייתא כהש"ס הוה פריך עלה ומשבש לה כדאשכחינן בכמה דוכתין דמשבש להו ואפילו הויא מתרצתא אכתי היאך מדלגין הלא מחמת המת היו מיטמאים והגולל ודופק לא היו חוצצין ומה שהביא ראיה מעירובין יש דוחין דאע"פ שאין רגילות לעשות כסוי ארון מבעלי חיים כמה דברים אשכחן דלא שכיחי ומיירי בהו הש"ס להראות לנו הדין ודרוש וקבל שכר כדאמרי' בבהמה המקשה (חולין דף ע.) בלעתו חולדה והוציאתו והכניסתו והקיאתו ויצא מאליו מהו הדביק שני רחמים ויצא מזה ונכנס לזה מהו ואף על פי שזה לא יהיה לעולם ועוד מקשינן לפירוש ר"ת מדתני בהדיא בתוספתא דאהלות בפרק אמר רבי יהודה שתי אבנים גדולות שעשאן גולל לקבר המאהיל על גבי שתיהן טמא ניטלה אחת מהן המאהיל על גבי שנייה טהור מפני שיש לטומאה דרך שתצא ומה דרך שתצא שייך לפירוש ר"ת ובערוך פירש בענין אחר בערך גלל וכפירושו יתכן מה שבתוספתא[נ]:

ונשמתו

עין משפט נר מצוה

ב א סמג עשין דרבנן ב:

◆

תורה אור השלם

1 אַךְ בְּשָׂרוֹ עָלָיו יִכְאָב וְנַפְשׁוֹ עָלָיו תֶּאֱבָל:
איוב יד כב

2 וְיָשֹׁב הֶעָפָר עַל הָאָרֶץ כְּשֶׁהָיָה וְהָרוּחַ תָּשׁוּב אֶל הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נְתָנָהּ:
קהלת יב ז

3 יָבוֹא שָׁלוֹם יָנוּחוּ עַל מִשְׁכְּבוֹתָם הֹלֵךְ נְכֹחוֹ:
ישעיהו נז ב

4 וַיָּקָם אָדָם לִרְדָפְךָ וּלְבַקֵּשׁ אֶת נַפְשֶׁךָ וְהָיְתָה נֶפֶשׁ אֲדֹנִי צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ וְאֵת נֶפֶשׁ אֹיְבֶיךָ יְקַלְּעֶנָּה בְּתוֹךְ כַּף הַקָּלַע:
שמואל א כה כט

5 אֵין שָׁלוֹם אָמַר יְיָ לָרְשָׁעִים: ישעיהו מח כב

6 חַיֵּי בְשָׂרִים לֵב מַרְפֵּא וּרְקַב עֲצָמוֹת קִנְאָה:
משלי יד ל

7 וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְיָ בְּפִתְחִי אֶת קִבְרוֹתֵיכֶם וּבְהַעֲלוֹתִי אֶתְכֶם מִקִּבְרוֹתֵיכֶם עַמִּי:
יחזקאל לז יג

8 בְּזֵעַת אַפֶּיךָ תֹּאכַל לֶחֶם עַד שׁוּבְךָ אֶל הָאֲדָמָה כִּי מִמֶּנָּה לֻקָּחְתָּ כִּי עָפָר אַתָּה וְאֶל עָפָר תָּשׁוּב:
בראשית ג יט

◆

רב נסים גאון

אלו ואלו נמסרין לדומה הללו יש להן מנוח והללו אין להן מנוח. בפרק כל ישראל יש להם חלק (סנהדרין דף צד) גרסינן א"ר יוחנן אותו מלאך שהוא ממונה על הרוחות דומה שמו, וכבר הזכרנו אותו בברכות.

סליק שואל אדם

מסורת הש"ס

א) [פסחים נג: יומא סו: סנהדרין ל: מנחות מה. ק.], ב) [נ"ל את ה' אלהיך על כו"ן], ג) זוממות יהולכות שנאמר ואת נפש כו' פי' דדייק מדלא אמרה יקלענה בכף הקלע ואמר בתוך כף הקלע משמע שהיא מניחה וכניסה בתוך כף הקלע יוצאה ממנו ומלאך ממלאכי חבלה מקלע אותה ליצאה לכאן ולכאן והוו לשון זוממות, ד) גי' רש"ל לא משמע כן מפי' רש"י שפי' שכן מניחין ולגי' זו אין מניחי' ואולי מלא גי' כזו אבל גי' רש"י אינו כן מ"כ, ה) [ע"ז נב.], ו) [עי' פירושו ברש"י גיטין סח. ד"ה נחר], ז) [נ"ל את קברותיכם והעלותי אתכם מקברותיכם עמי וכ"ה בע"י. יכוה אכן פרש"י ד"ה בפתחי בהעלותי עד שיעלנו יעוי'], ח) [ערוך ערך בנגידא פי' בכישוף], ט) בס"א: עפר, י) [אהלות פי"ו מ"ג], כ) רש"י ברכות נט. ד"ה אובא, ל) [במס' שמחות פ"ד הל' כ"ל ע"ש], מ) [דף נד.], נ) [ועי' תוספות ברכות יט: ד"ה מדלגין ותוס' סוכה כג. ד"ה ולא ותוס' כתובות ד: ד"ה עד ותוס' סנהדרין מז: ד"ה משיסתום],

◆

הגהות הב"ח

(א) גמ' איכא שכיבנא. נ"ב כלומר אי שכיבנא: (ב) רש"י ד"ה נחר נהי נער בהו רבי אחאי: (ג) ד"ה ליקום מר לגויה דביתא יבא: (ד) תוס' ד"ה עד שיסתום וכו' מרבינן גולל ודופק למטמא: (ה) בא"ד שנותנין אחת לראשו. נ"ב פי' לראשו ולרגליו של גולל וכן יהא בתוספות פ"ק דכתובות דף ד' וע"ש בפרק מי שמתו בדף יט: (ו) בא"ד ברוב ארונות שלהם חלל טפח:

◆

גליון הש"ס

גמ' על גופן של רשעים הוא אומר אין שלום אמר אלהי כצ"ל: שם כל מי שיש לו קנאה בלבו. עי' ב"ב דף טז ע"א תוס' ד"ה קנאה:

◆

רבינו חננאל

גששיה שם ידו עליו מלשון גששה.